

Hoe vaart de Friese jeugdliteratuur momenteel?

In dit gezelschap hoef ik maar kort uit te leggen waar Fries gesproken wordt. Dat is o.a. in de Nederlandse provincie Fryslân, een gebied waarmee u kennis kon maken toen we daar in 2003, in Leeuwarden, een geslaagde 3-landen-conferentie hielden.

De provincie is met Nederlands en Fries tweetalig, waarbij wettelijk is vastgelegd, dat Nederlands de 1e en (Westerlauwers) Fries de 2e officiële rijkstaal is. In die laatste taal wordt de nodige literatuur bedreven, o.a. voor kinderen.

Jongste leeftijdsgroep

Als we nu wat nader op deze Friese kinder- en jeugdliteratuur inzoomen, dan valt allereerst op, dat Friestalige *peuters* en *kleuters* in dit patroon een bevoorrechte positie bekleden.

Voor hen is er een behoorlijk aanbod aan prentenboeken en voorleesboeken, dat ook steeds weer wordt aangevuld met nieuw materiaal.

Daarbij is het kleine jongetje Tomke met zijn hondje Romke en alle andere figuren daaromheen nog steeds populair. Bij de vorige editie van deze conferentie, in Lingen, is het jochie gepresenteerd en nog steeds verschijnen er nieuwe verhalen over hem in verschillende vormen, boek, cd, dvd en een eigen website. Afgelopen jaar verschenen er twee boeken met een centraal thema, resp. over een bezoek aan de tandarts en over het verkeer.

Vertalingen

Het mooie van dit project is dat hier oorspronkelijk Fries werk wordt gepresenteerd. Maar kinderen mogen, ja *moeten* ook kennismaken met boeken van over de grenzen, zoals dat in de meeste taalgebieden het geval is. Een kinderliteratuur die iets wil voorstellen kan niet zonder vertalingen. Daarin zijn Friese uitgevers evenwel wat tweeslachtig. Voor wat betreft het genre van de prentenboeken geven ze heel wat vertaalde boeken uit; dit geldt tenminste voor de belangrijkste Friese uitgever, de Afûk. Uiteraard is dat met het fenomeen van coproductie ook een zeer aantrekkelijk gegeven. Van de 11 vertalingen, die vorig jaar verschenen, waren zeven ervan prentenboeken, en bestemd voor de jongste leeftijdsgroep.

Zodra het echter om leesboeken voor iets oudere kinderen gaat, doen diezelfde uitgevers een stap achteruit en zeggen ze zich te willen beperken tot oorspronkelijke boeken. Op zichzelf nog niet zo afkeurenswaardig, maar er ontstaat een probleem als er maar weinig aanbod is en er bovendien nauwelijks nieuw oorspronkelijk schrijftalent optreedt, dat voor uitbreiding van de kinderliteratuur kan zorgen. Daardoor krijgen de kinderen in deze leeftijdsgroep nauwelijks de kans regelmatig een Fries boek te lezen en wordt de leeshonger bij lange na niet bevredigd. Blijkbaar is men bang voor vertalingen, hoewel dat toch voor

'leesvoer' zou kunnen zorgen. De reden voor die angst is gelegen in de vaststelling dat dan het oorspronkelijk Friese werk minder kans krijgt. Toch wel wat vreemd als je bedenkt dat vertaling in grotere taalgebieden bepaald geen vies woord is en uitgevers in andere taalgebieden hun lezers ook met werk over de grens willen laten kennismaken.

Uitgevers

Bij een minderheidstaal die het Fries nu eenmaal is, is die angst voor ondersneeuwen van oorspronkelijk werk wel enigszins te begrijpen. Maar dan moeten oorspronkelijke boeken wel ruim voorhanden zijn. Jammer genoeg loopt dat niet zo goed, temeer daar, zoals gezegd, nieuw schrijftalent nauwelijks voldoende voorhanden is. Daardoor en door te weinig vertalingen voor deze leeftijdsgroep ontbreekt het aan voldoende boeken voor leeslustige Friese kinderen.

Daar komt nog eens bij, dat er momenteel maar weinig uitgevers van Friese kinderboeken meer zijn. De Afûk, uitgeverij en onderwijscentrum voor wat het Fries betreft, heeft bijna een monopoliepositie op dit gebied. Een paar uitgeverijen hebben hun activiteiten gestaakt. Uitgeverij De Friese Pers met voorheen belangrijke auteurs als Berber van der Geest in haar fonds geeft nauwelijks nog kinder- of jeugdboeken uit en van Bornmeer, toch in het verleden een uitgeverij die wel wat experimenten aandurfde, horen we op dit moment maar zo nu en dan wat.

Laatstgenoemde uitgeverij lijkt overigens iets minder angst voor vertalingen te hebben. In haar fonds zijn dan ook vertalingen van klassieke kinderboeken opgenomen. ****4** Zo heeft deze uitgeverij werk van Nederlandse kunstenaars als Dick Bruna en Max Velthuis in het Fries uitgegeven, naast dat van de Amerikaan Eric Carle. Prentenboeken dus. Maar de uitgeverij schrok er evenmin voor terug de in Fryslân spelende, Nederlandstalige Kameleonreeks van Hotze de Roos te laten vertalen, tot op dit moment vier delen. ****5** Deze reeks staat bij literatuurkundigen niet hoog aangeschreven. Toch is het commercieel wel handig, want met de opbrengst daarvan kunnen minder goed verkopende, maar waardevolle boeken worden gefinancierd. Bij de reeks vertalingen van Bornmeer hoort ongetwijfeld ook de Friese versie van het eerste deel uit de Harry Potterserie. Blijkbaar loopt de verkoop ervan niet zo goed dat er een tweede of meer delen vertaald konden worden.

Een andere ontwikkeling is meer positief te noemen, al kleven ook daar moeilijkheden aan. Zo was er in het verleden de angst om van een boek meteen twee edities uit te geven, een Friestalige en een Nederlandstalige, omdat men bang was dat de Friese dan niet tot zijn recht zou komen. Dat deze angst niet helemaal opgaat, mag blijken uit een vrij recente uitgave. *It Fleanwûnder* van Janny van der Molen over de beroemde vliegenier Clément van Maasdijk

die indertijd in Heerenveen een vliegdemonstratie gaf, verscheen tegelijk in een Nederlandse editie, *Het vlieg wonder*. Het aardige is, dat de Friese versie momenteel is uitverkocht. Nu is dat een resultaat met de nodige nuances. Het boek is gefinancierd door de beide gemeentes Heerenveen en Opsterland ter gelegenheid van de feestelijke herdenking van het vliegfeest. Scholen kregen de boeken gratis aangeboden voor elk kind uit de groepen 6-8, met een leeftijd zo van 9-12 jaar, en mochten zelf aangeven, of ze de Friese of de Nederlandse versie wilden ontvangen. Het betekende dat van de oplage van 4000 exemplaren de 1000 Friese door vooral de scholen uit het plattelandsgebied van Opsterland werden besteld. Voor uitgeverij Bornmeer een aardig succesje. Een oplage van 1000 is voor een Fries boek vrij normaal, maar uitverkocht raken is dat niet.

Bornmeer was in 2009 ook de leverancier van het Aksjeboek in de jaarlijkse Friese Kinderboekenweek, de Berneboeketiid. Misschien dat daardoor het boek van Berber van der Geest, *Mem, wat ite wy hjoed?* (Moeder, wat eten wij vandaag?) niet bij haar uitgever de Friese Pers uitkwam. Voor het overige is het vrij stil in Gorredijk waar uitgeverij Bornmeer zetelt.

Daarnaast is er de tamelijk nieuwe uitgeverij Elikser, een heel anders opgezette uitgeverij, waarbij de auteur, als zijn of haar manuscript is geaccepteerd, zelf een geldelijke bijdrage levert, die in de vorm van royalties min of meer wordt terugbetaald. Zo nu en dan komt deze uitgeverij met een kinderliterair boek uit, kortgeleden nog met een vertaling van het indertijd veelgelezen *Koning van Katoren* van Jan Terlouw. Bij deze uitgever hangt het meer af van het toevallig aangeboden.

Hoewel, ook bij andere uitgevers is dit laatste vaak het geval. Een meer sturend samenstellen van het fonds van een uitgeverij zou kunnen zijn om opdrachten aan auteurs en vertalers te geven en niet alleen afhankelijk te zijn van wat er wordt aangeboden.

Een andere klacht over uitgevers betreft het redigeren van een manuscript. In Fryslân is er weinig sprake van redacteurs die advies geven over de manuscripten, de stijl en opbouw ervan, en die auteurs in een bepaalde richting sturen, zoals auteur Hanneke de Jong al eens vaststelde. Zij had juist door de adviezen van haar Nederlandse uitgever ook de Friese editie van haar boek kunnen verbeteren. Dat zou veel meer gedaan moeten worden om de kwaliteit van de jeugdliteratuur te bevorderen. Elikser heeft dit wel als *uitgangspunt*, hoewel er in de praktijk nog weleens een steekje los zit, bij de andere uitgeverijen is dat vrij minimaal.

Veranderingen

Naast uitgeverijen is een instituut als de Stichting It Fryske Boek belangrijk in de Friese boekenwereld. Bij een reorganisatie van deze organisatie, die zich bezighoudt met de

propaganda van het Friese boek, werd de jaarlijkse zg. Sutelaksje afgeschaft. Deze boekverkoopactie werd jarenlang in september en oktober gehouden, waarbij vrijwilligers deur-aan-deur boeken te koop aanboden. Bij deze actie werden veel kinderboeken verkocht. Men heeft nu andere acties in het leven geroepen, maar naar mijn gevoel met voor de kinderboeken te weinig impact.

Ook de jaarlijks uitgegeven Rymposter van de Stichting It Fryske Berneboek [Friese Kinderboek] werd afgeschaft. Jammer, omdat dichters en illustratoren hierbij een kans kregen om hun werk breed, in alle Friese scholen, te tonen. Ook *beginnende* kunstenaars konden daarbij iets van hun manier van werken tonen. Daarvoor is tot nu toe niets in de plaats gekomen. Wel is er nog het Aksjeboek, dat ter gelegenheid van deze verkoopactie wordt uitgegeven en nu dus tot de verkoop in boekwinkels beperkt blijft. Geen vooruitgang, lijkt me. Aan de Stichting It Fryske *Berneboek* de niet altijd gemakkelijke taak de vinger aan de pols te houden op het gebied van het Friese kinderboek. De Stichting deed dat al, succesvol, door te bemiddelen bij het bespreken van kinderboeken in De Moanne, een maandblad op het gebied van Friese cultuur en literatuur.

Prijzen

Voor de Friese kinderliteratuur is ook een prijs beschikbaar, de Simke Kloostermanprijs die één keer in de drie jaar wordt uitgereikt. De kwaliteit van deze literatuur is zodanig dat er tot nu toe altijd een boek bekroond kon worden. Daarmee krijgt zo'n prijs ook een propagerende functie. Nog meer is dit het geval bij de prijzen van de kinderjury's, jury's dus waarbij prijzen worden uitgedeeld door de doelgroep zelf. Elk jaar staat de maand juni rond deze kinderjury bol van de activiteiten in verband met voorlezen.

Trends

Binnen de Friese uitgeverij is een nieuwe trend het fenomeen van de 'Luisterboeken'. De uitgeverij AudioFrysk van auteur Jan Schotanus en zijn vrouw Marja geeft zg. 'Harkboeken' uit met naast werk voor volwassenen ook diverse kinderboeken. Hierbij gaat het dus om leesboeken voor de midden- en bovenbouw van de basisschool.

Tot nu toe heb ik nog geen kinder-e-boeken kunnen traceren, maar wie weet. Er hoeft maar één persoon met interesse in die richting op te staan.

Genres

Voor wat betreft de genres in de Friese kinderliteratuur is het vooral het genre van de prentenboeken dat tot bloei is gekomen. Het is het genre waarin de meeste Friestalige boeken verschijnen, velen ervan vertaald. Bovendien is daarbij de jongste leeftijdsgroep favoriet.

Samen verschenen er afgelopen jaar van de 29 uitgaven in totaal zo'n 13 boeken voor die jongste 'lezers', bijna de helft dus.

Daarnaast komt er de laatste tijd gelukkig toch wat meer aandacht voor lezers in de basisschoolleeftijd. Zo is er een serie opgestart over de reislustige familie Traveliers, waarvan nu 3 delen zijn verschenen. Het zijn lekker spannende boeken van een schrijverscollectief dat voor uitbreiding van de serie zorgt. Zo'n collectief is een verschijnsel dat we in het verleden bij andere Friese reeksen hebben gezien, zoals bij de detective-verhalen over superspeurder Mentha Minnema. Ook een serie met historische onderwerpen kreeg in het verleden vorm dankzij een dergelijk collectief. Het is te hopen dat dit collectief verder werkt aan uitbreiding van deze serie of het opzetten van een nieuwe serie.

Daarnaast is er eveneens een serie schoolleesboeken ontstaan, die van een dusdanige kwaliteit is dat deze voor de school bestemde boeken ook in de algemene, losse verkoop zijn gekomen. In die serie diende zich een nieuw schrijftalent aan, dat buiten deze serie eveneens voor uitbreiding van de Friese kinderliteratuur zorgde. Hopelijk gaat Thys Wadman, afkomstig uit een schrijversfamilie, door op dit schrijverspad. Want er is behoefte, zoals hiervoor wel bleek, aan nieuw schrijftalent binnen de Friese kinderliteratuur.

Tot nu toe blijft dit jammer genoeg nog wat beperkt, en dat mag je wel als een zorgelijke kwestie beschouwen. Temeer waar er in het onderwijs meer aandacht is voor de Friese taal, dan voorheen het geval was. Juist om daar op in te spelen zou er een grote hoeveelheid leesmateriaal moeten zijn, oorspronkelijk en vertaald, om zo kinderen voldoende en kwalitatief goed leesmateriaal te bieden in hun eigen moedertaal.

Jant van der Weg

25-11-2010